

Gärdhems gamla kyrka restaureras

Artikel i Tidningen Trollhättan tisdagen
1 september 1942 av signaturen "-d."
med bilder från Innovatums bildarkiv.

Ett av Walter Göranssons foton år 1913 med tillhörande text: "Ruinen av gamla kyrkan i Gärdhem. Kyrkan byggdes i mindre format troligen redan på 1100-talet. Blev senare tillbyggd. Ruinen restaurerades år 1942. Detta var Trollhättans första kyrka."

Trollhättan i maj 2017
Annika Hjortkap

Minnesmärke med gamla anor räddas från förgängelse

Som tidigare omtalats pågår för närvarande en restaurering av den gamla kyrkorn i Gärdhem. Arbetet till vilket medel insamlats på frivillighetens väg utförs av värnpliktiga, som icke deltaga i krigstjänst.

Under slutet av hednatiden var trakten av Hullsjö den centrala platsen i denna del av västgötabygden. Där fanns kungsgård och säte för konungens styresman, ett av de åtta "bo" vari Västergötland då var indelat. Därunder lydde Väne, Flundre, Bjärke och norra delen av Ale härad. Denna kungsgård, som sannolikt utgjorts av de nuvarande Hullsjögårdarna, var anslagen till Gamla Uppsala hednatempel för dess underhåll och offer, som där ägde rum vart nionde år. Någonstans i Hullsjötrakten fanns en offerlund dit folket samlades från omgivande bygd vissa tider på året för att blota och offra. Var denna plats var belägen veta vi numera intet om, ty under första kristna tiden utplånades allt som påminde om den hedniska tron. Det heter nämligen i en urkund att under konung Inges tid, slutet av 1000-talet, "nedrevs de gamle avgudahus och altare och beläten och uppbrändes offerlundarna".

När kristendomen först predikades i dess bygder veta vi heller ej. Med redan år 955 uppges allt folket i Bohuslän ha kristnats genom den norske konungen Olof Tryggvesson. Bohuslän hörde då till Norge och då Väne härad gränsade härtill är det möjligt att den kristna läran tidigt spred sig hit; i varje fall var bygden kristnad någon gång på 1000-talet och man började uppföra små enkla träkyrkor. Flera av dessa fanns kvar ännu mot medeltidens slut. När sockenindelningen i Västergötland var klar 1130 började man mera allmänt uppföra kyrkor av sten. Att socknarna under den första kristna tiden blev små förstår vi då den gamla västgöotalagen stadgade att för byggande av kyrka fordrades endast "en halv tolf bofaste män" (sex hushåll) med hustrur, barn, trälar och trällinnor. I många delar av Västergötland byggdes flera kyrkor än man kunde underhålla. I Väne härad fanns på 1200-talet tio kyrkor och kapell. Genom ett brev år 1234 från påven Gregorius IX till biskopen i Skara gavs tillåtelse att sammanslå små kyrkor och kapell. En dylik sammanslagning skedde även i dessa bygder. Malöga och Rånnums kyrkor sammanslogs med Tunhem och Hullsjö med Gärdhem. När det skedde vet vi icke. Men från åren 1330-1334 finns kvittenser över erlagd Peterspenning (skatten till Rom) från bland andra "Holasio" och "Malöga", varför de då med visshet fanns kvar.

Gärdhems gamla kyrka härstammar till sina äldsta delar från 1100-talet. Den östra delen är den ursprungliga kyrkan, men denna tillbyggdes troligen i slutet av medeltiden när som redan nämnts Hullsjö kyrka slopades och denna socken införlivades med Gärdhem. Såsom liggande vid den gamla färdvägen söder ifrån och nära gränsen till Norge (Bohuslän), var dessa trakter ofta utsatta för krigiska fejder och skövlingar. Byggnadssättet på Gärdhems gamla kyrka talar för att den förutom för gudstjänstbruk även var avsedd som försvarsverk under den äldre

medeltiden. Bland annat är fönstren, upptagna under nyare tid i stället för de gluggar med luckor som fordom fanns, mycket högt placerade.

I 1583 års inventering av kyrkorna i Skara stift är antecknat att Gärdhems kyrka "var väl behållen men koret är nerfallet och även taket infallet". Under forna ofredstider bortstals från Gärdhems kyrka av danskarna nattvardskalk, mässhake, altarkläde med mera enligt anteckningar i socknens äldsta kyrkobok.

Under mitten av 1600-talet reparerades Gärdhems kyrka liksom alla övriga kyrkor i Tunhems pastorat. På 1680-talet reparerades den åter, vilket framgår av att man år 1688 upptog kollekt i pastoratet härför.

Gärdhems kyrka var utan torn och klockorna hängde i stapel. En mindre spira fanns dock över ingången vid västra gaveln. Ett vapenhus fanns på södra sidan och i senare tid tillbyggdes en sakristia vid västra sidan. Kyrkans bredd var endast cirka sju meter invändigt, medan däremot längden var ganska stor eller cirka 28 meter invändigt efter tillbyggnaden. Gärdhems kyrka är den enda i pastoratet som har den ursprungliga bredden. Tunhem, Åsaka och Björke till- och ombyggdes i mitten av 1700-talet då de även utökades på bredden.

Gärdhems kyrka var täckt med tegel och därförut med spån. Ursprungligen torde den liksom nästan alla landskyrkor har varit täckt med torv. Gärdhems nuvarande prästgård hade sitt torvtak kvar till i början av 1700-talet.

Gärdhems prästgård. Prästgården på Råglanda kulle byggdes 1695 och torde vara den äldsta kvarvarande byggnaden i Gärdhem enligt "Gammal bebyggelse i Gärdhem" utgiven av Gärdhems Hembygdsförening.

I mitten av 1800-talet var planer uppe på slopande av den gamla kyrkan och byggande av ny. Tiden fordrade stora, ljusa kyrkor. De gamla medeltidskyrkorna passade icke längre. Så byggdes den nuvarande kyrkan på annan plats, delvis beroende på att den gamla kyrkogården var för trång och plats för utvidgning av densamma saknades. Vi får betänka att vid denna tid folkmängden i Gärdhem var över dubbelt så stor som nu, till största delen beroende på att södra delen av Trollhättan, bland annat Skoftebyn, hörde till socknen. Innan Trollhättan blev egen församling och fick egen kyrka 1862 var som bekant Gärdhem även kyrka för Trollhättan.

Efter invigningen av Gärdhems nya kyrka 1879 slopades den gamla. Man saknade på den tiden pietet för de gamla kyrkornas bevarande. Sedan yttertaget, fönster med mera borttagits - detta liksom bänkinredet såldes för en ringa penning - gick kyrkan snart mot sin undergång. Nederbörd trängde in i murarna och frosten sprängde densamma.

Den på initiativ av prostén Ad. Kloo med flera beslutade och nu pågående restaureringen av ruinen är högeligen av nöden för att rädda densamma från ett totalt förfall. Må vi sena tiders barn visa vördnad för våra fäders verk, där så många släktled i den omkring 700-åriga helgedomen firat sin gudstjänst och hämtat tröst och styrka under hårda tider och på vars kyrkogård de efter slutat livsverk fått sin sista vilostad.

Frivilliga bidrag till restaureringen och konserveringen av ruinen mottagas med tacksamhet av pastor Filip Hildemar, Gärdhem.

Gärdhems nya kyrka. Foto Walter Göransson år 1913.